

Ludovít Štúr

Jadro našich problémov

Úvodníky a články

v Slovenských národných novinách

1845 – 1848

Ludovít Štúr
Jadro našich problémov
Úvodníky a články v Slovenských národných novinách 1845 – 1848

Recenzent:
Prof. PhDr. Dušan Škvarna, DrSc.

Pôvodné texty upravila a sprievodný aparát pripravila:
Beáta Mihalkovičová

Historická štúdia:
József Demmel, PhD.

Jazykovedná štúdia:
Prof. PaedDr. Ľubomír Kralčák, PhD.

Jazyková redakcia:
Vladimíra Kašíková

Zalomenie a grafická úprava: www.rabbitstudio.sk

Tlač: Alfa print, s. r. o., Martin

Vydala: Beáta Mihalkovičová, Modra 2023

Publikácia vznikla v spolupráci so Slovenským národným múzeom
– Múzeom Ľudovíta Štúra v Modre

ISBN 978-80570-4976-0

Obsah

Na úvod	5
Ludovít Štúr, čitatelia Slovenských národných novín a slovenská verejnosť (József Demmel).....	8
Význam Slovenských národných novín pre formovanie štúrovskej spisovnej slovenčiny (Lubomír Kralčák)	19
Oznam o Slovenských národných novinách a Orlovi tatranskom (Ohlas o Slovenských národných novinách a Orlovi tatranskom) ..	32
Čo je cieľom našich novín? (Čo chceme s našimi novinami)	42
Náš prostý ľud a jeho vzdelávanie (Ľud náš obecný. Jeho vyučovanie)	46
Súčasný stav vzdelávania (Terajšie ľudu vyučovanie)	50
Nedelné školy	56
Spolky miernosti.....	61
Hrozí nám chudoba (Nastávajúca bieda)	77
Dobročinné inštitúcie (Dobročinné ústavy)	81
Rodinný a spoločenský život (Život domáci a pospolitý)	97
Spoločnosť a jednotlivec (Pospolitosť a jednotlivosť).....	110
Oznam o pokračovaní Slovenských národných novín a Orla tatranského (Ohlas o ďalšom vychádzaní)	125
Novoročný príhovor krajanom (Slovo ku krajanom slovenským) ..	129
Neopúšťajte sa!.....	137
Vzdelanosť a osveta.....	156
Náš knižný trh (Naše kníhkupectvo).....	167
Prečo je dôležité vyberať si rozličné povolania (Dôležitosť volenia rozličného stavu pre nás)	172
Aktuálny príhovor (Slovo na čas).....	181

Náše postavenie vo vlastnej krajine (Naše polozenie vo vlasti).....	186
Spájajme sa (Spolčovanie sa)	197
Nezemanía v štátnej správe (Nezemanía v úradoch krajinských)...	203
Odborné školy (Priemyselná škola).....	210
Návrhy na zlepšenie stavu našej krajiny (Náradý ku zlepšeniu stavu našej krajiny).....	213
Clá (Hraničné mýta).....	232
Zmenkové zákony.....	249
V čom spočíva jadro našich problémov? (Kde leží naša bieda)	257
Panslavizmus a naša krajina	277
Nádeje, čo vkladáme do nasledujúceho zasadania snemu, a žiadosti, ktoré mu predkladáme (Naše nádeje a žiadosti k nastávajúcemu snemu)	288
Opozícia	306
Prejavý na uhorskom sneme (Reči na uhorskom sneme)	311
Nový vek.....	324
Edičná poznámka.....	328
Ukážka na porovnanie pôvodného a súčasného textu	330
Slovník vybraných slov zo Štúrovej slovnej zásoby	340
Menný register	348
Vecný register.....	350

Na úvod

„... ani nám... sa už nedá zahatať cesta k bohatstvu, osvete, slobode, naopak, aj nášmu úpadku bude koniec, aj my sa dostaneme na výslnie, po ktorom vzdychá každá šľachetná duša.“¹

Na sklonku prvej polovice 19. storočia sa hlavnou témou elit uhorskej i slovenskej spoločnosti stala modernizácia, ktorá mala odstrániť výrazné zaostávanie Uhorska za vyspelými európskymi krajinami vo všetkých oblastiach spoločenského života. Obyvateľstvo v zastaranej stavovskej spoločnosti ťažilo poddanstvo, skostnatené feudálne vzťahy, svojvôľa vrchných vrstiev spoločnosti, nespravodlivosť, nevzdelanosť a nedôstojné životné podmienky, ktoré viedli k rozširovaniu negatívnych javov. K narastajúcemu napätiu prispela aj postupne sa stupňujúca národnostná netolerancia a násilné pretláčanie maďarčiny nielen do úradov a verejného života, ale aj do cirkvi a zaostalého školstva. Ľudovít Štúr sa spolu so skupinami slovenských intelektuálov niekoľko rokov zamýšľal nad spôsobmi riešenia tejto ťaživej spoločenskej situácie. Osobné a izolované účinkovanie v obmedzenom kruhu v tej situácii nemohlo byť účinné, bolo potrebné nájsť prostriedok na pozdvihnutie vedomia čo najširších vrstiev spoločnosti.

Túto úlohu v rozvinutých krajinách už dlhšie zohrávala periodická tlač, a hoci od začiatku 18. storočia v rôznych jazykoch sporadicky vychádzalo niekoľko periodík určených aj slovenským čitateľom, zväčša mali literárny alebo populárno-náučný charakter, nepravidelnú periodicitu, pomerne malý dosah a zakrátko zanikli. Štúr na rozdiel od predchádzajúceho obdobia od začiatku plánoval vydávať politické noviny so všestranným zameraním, *Slovenské národné noviny* tak boli prvými slovenskými politickými novinami, stali sa nástrojom zvyšovania osvety a všeobecného rozhľadu slovenskej verejnosti a po prvý raz aj prostriedkom politickej komunikácie, pravda, v rámci

1 V čom spočíva jadro našich problémov. In: *Slovenské národné noviny*, č. 208, 6. augusta 1847.

dobovej cenzúry. Osobitný význam v nich zohrala skutočnosť, že išlo o prvé periodikum, ktoré vychádzalo v slovenčine. Ľudovít Štúr na ich stránkach postupne predstavoval vopred sformovaný politický a sociálny program. Postupoval pritom systematicky, ako je vidno už z prvých čísel novín. Od dôkladného a pravdivého opisu neutešeného stavu prešiel k návrhom riešení a krokov nevyhnutných na zvýšenie materiálnej, duchovnej i morálnej úrovne obyvateľstva. Za hlavnú prekážku pokroku označil pretrvávajúce poddanské vzťahy, v logickom slede prebral celú škálu závažných problémov od zaostalého školstva a systému vzdelávania cez skazonosný alkoholizmus, neefektívne poľnohospodárstvo, chudobu, hospodársky úpadok, sociálne veci a dobročinnosť, chýbajúci technický pokrok, zastaraný právny systém a skorumpované súdnictvo, nedostatok siete finančných inštitúcií, kapitálu či podnikateľských aktivít, neefektívnu štátnu správu a nefunkčnú samosprávu až po dane či domáci a zahraničný obchod. Mal pritom na zreteli charakter svojho publika, čomu prispôbil aj štýl. Postupoval metodicky, dôsledne, podstatné myšlienky úmyselne viackrát zopakoval, aby sa vo vedomí čitateľov zafixovali, miestami sa úmyselne vyjadroval expresívne, aby v nich vyvolal emócie a podnietil spoločnú alebo individuálnu aktivitu. Štúrove úvodníky a články v *Slovenských národných novinách* sú živým čítaním i dnes, nielenže nám predstavujú stav slovenskej (uhorskej) spoločnosti a myšlienkový svet polovice 19. storočia, ale keďže mnohé situácie sa vo vývoji ľudskej spoločnosti viac či menej pravidelne opakujú, veľa z jeho myšlienok je aktuálnych aj v súčasnosti.

Ľudovít Štúr svojimi novinami v priebehu necelých troch rokov dovedty nevídaným spôsobom urýchlil utváranie modernej slovenskej verejnosti, no jazyková neprístupnosť jeho pôvodných textov znemožňuje súčasnej a budúcim generáciám priamo z prameňa pochopiť, ako a prečo sa mu to podarilo, a zároveň v temnote histórie ukrýva myšlienky, ktoré vo vedomí spoločnosti rezonovali v minulosti, prípadne sú aktuálne i dnes. Preto sme sa podujali na prvý krok k ich sprístupneniu v súčasnej slovenčine a touto publikáciou sa ich pokúšame oživiť

v našom spoločenskom vedomí, aby čitateľom nielen osvetlili historický kontext, ale poslúžili aj ako inšpirácia pri zdolávaní naliehavých problémov súčasnosti.

Ludovít Štúr, čitatelia Slovenských národných novín a slovenská verejnosť²

„U nás teraz všetci len na noviny čakajú. Noviny, noviny! Ozýva sa u nás všade.“³

V roku 1845, niekoľko mesiacov po získaní dlho žiadaného povolenia na vydávanie prvých slovenských politických novín, teda *Slovenských národných novín*, sa Ludovít Štúr obrátil na blízkeho priateľa Augusta Horislava Škultétyho s nasledujúcou prosbou: „Priateľ môj drahý! Keďže viem, že Tvoja vrúcna duša horí za náš slovenský národ, obraciam sa na Teba s národnou prosbou, aby si urobil pre naše noviny všetko, čo je v Tvojej moci, a zozbieral toľko predplatiteľov, koľko sa Ti len podarí, a aby si sa s tým všetkým čo najväčšmi poponáhlal. Ak sa v Tvojom kraji v Gemerskej stolici nenazbiera aspoň 40 predplatiteľov, zle stojí naša vec. [...] Pracuj teda vo dne v noci.“⁴ Štúrova prosba poskytuje nielen pohľad do zákulisia zrodu *Slovenských národných novín*, ale poukazuje aj na to, že existencia novín závisela najmä od angažovanosti čitateľov a predplatiteľov dávno pred vydaním prvého čísla. Oplatí sa preto bližšie spoznať predplatiteľov a čitateľov *Slovenských národných novín* a vtedajšiu slovenskú čitateľskú verejnosť.

Grošovní mecenáši

Predplatiteľský systém ako jav bol v uhorskej knižnej a časopiseckej kultúre prítomný od konca 18. storočia. Zrodil sa zrejme preto, lebo po zániku šľachtického mecenášstva, ktoré bolo zaužívané do 18. storočia, a pred nastolením moderných podmienok mediálneho trhu, založeného na masovej spotrebe, znamenalo

2 Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu APVV-20-0526 Political socialization in the territory of Slovakia during the years 1848 – 1993 (Politická socializácia na území Slovenska v rokoch 1848 – 1993).

3 List Ludovíta Štúra Václavovi Staňkovi z 8. januára 1845. *Listy Ludovíta Štúra*. 2. Ed. Jozef Ambruš. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1956, s. 66.

4 List Ludovíta Štúra Augustovi Horislavovi Škultétymu z 25. júna 1845. Tamtiež, s. 85.

vydanie knihy alebo časopisu pre vydavateľa pomerne veľké obchodné riziko.⁵ Predplatiteľský systém vytvoril finančné predpoklady na podnikanie, ale zároveň predstavoval zo strany verejnosti aj dôležitý signál, že konkrétne dielo daného autora je čitateľsky žiadané.

Ako sme videli aj v Štúrovom liste Škultétymu, vydavateľa či autori využívali pri získavaní predplatiteľov vlastnú sieť kontaktov. Len široký okruh blízkych priateľov na dosiahnutie úspechu však zďaleka nepostačoval. Oveľa viac zavážilo, ak mal daný spisovateľ či redaktor mnoho vzdialenejších známych, ktorým mohol predplatiteľské (tzv. prenumeračné) hárky rozposlať, keďže tí pri ich vyplňaní zúročili vlastný systém kontaktov z okolia a vlastný spoločenský kapitál.⁶ Presne tak, ako situáciu s istou dávkou irónie charakterizoval dobový autor Mihály Tompa: „[Spisovateľ] z hlavy spíše mená svojich priateľov, príbuzných a známych zblízka i zďaleka, rad-radom, ako mu schádzajú na um: vicíšpán, školmajster, farár, apatekár, išpán, rabín, literát, profesor, zaslúžilí redaktori novín – a každého poctí predplatiteľským hárkom.“⁷

Slovenská čitateľská verejnosť pred rokom 1845

Pokiaľ ide o slovenské vydavateľské pomery v tej dobe, veľa sa môžeme dozvedieť napríklad od Jána Kollára, ktorý sa v roku 1835 sťažoval v doslove svojej zbierky *Národné spievanky*: „Slovenský

5 O fenoméne prenumerácie pozri Bisztray, Gyula: A prenumeráció. Egy fejezet a magyar könyvkiadás és olvasóközönség történetéből. In: Bisztray Gyula: *Könyvek között egy életem át*. Budapest: Szépirodalmi, 1976, s. 44 – 79. Bulková, Petronela: Kultúrne a ekonomické aspekty prenumerácie. Biografia panovníčky Márie Terézie od Johanna Rautenstraucha (1779 – 1780). In: *Studia Bibliographica Posoniensia*. 2010. Bratislava: Univerzitná knižnica, 2010, s. 93 – 113. *Pränumerationen im 18. Jahrhundert als Geschäftsprinzip und Marktalternative*: Akten der interdisziplinären Arbeitstagung vom 20. bis 21. Februar 2009 in Mainz. Franz Stephan Pelgen. Ruppolding und Mainz: Verlag Franz Philipp Rutzen, 2009.

6 Granovetter, Mark: A gyenge kötésekre. A hálózatelmélet felülvizsgálata. In: *Társadalmak rejtett hálózata*. Szerk. Angelusz Róbert és Tardos Róbert. Budapest, 1991, s. 371 – 372. Kürtösi, Zsófia: A társadalmi kapcsolatháló-elemzés módszertani alapjai. In: Letenyei, László (szerk.) *Településkutatás*. Budapest: Ráció, 2005, s. 666.

7 Tompa, Mihály: Könyvkiadási Gyönyörűségek. In: *Tompa Mihály válogatott művei*. Válogatta és a jegyzeteket írta: Bisztray Gyula. Budapest: Szépirodalmi, 1961, s. 508 – 512.

spisovateľ,“ píše Kollár, „musí byť pre nedostatok slovenských ortografov, korektorov a kníhkupcov tým všetkým sám. Sám musí svoje práce napísať, vydávať a náklady znášať, sám celú tlač korigovať, a čo je najhoršie, sám ich musí aj predávať, rozosielať, s dlžníkmi sa hrýzť, a viackrát i hotovú škodu trpieť pre malý počet predplatiteľov.“⁸ Kollár ešte dodáva, že slovenské knihy by mohli mať oveľa viac predplatiteľov, čitateľov, kupujúcich, keby slovenskí evanjelickí farári prejavovali viac ochoty do nich investovať: „Na vlastné oči sme v Pešti videli niekoľko slovenských evanjelických kazateľov, ktorí nakúpili maďarských kníh za 20 – 40 zlatých, nemeckých kníh a novín za 100 – 200 zlatých a na voze si ich domov odviezli: ale na slovenské knihy (s výnimkou Agendy a Biblie) za celý život sotva dva grošíky obetovali.“⁹

V Kollárovej sústave osobných kontaktov boli teda vystopovateľné prevažne len evanjelické spoločenské siete, slovenskí evanjelickí farári. S nástupom jednej z najvplyvnejších postáv slovenského národného hnutia, Ludovíta Štúra a jeho prívržencov, sa situácia rýchlo zmenila a okruh potenciálnych záujemcov o slovenskú národnú literatúru a slovenské národné idey sa výrazne rozšíril.

Ich prvá publikácia, almanach *Plody*, síce zaznamenala v roku 1837 pomerne veľký úspech, lebo vďaka predplatnému predali 388 výtlačkov, ale polovicu almanachov vydaných v slovakizovanej češtine kúpili ešte českí kníhkupci a príslušníci inteligencie, kým druhú polovicu už spomínaní slovenskí evanjelici. V porovnaní s Kollárovými predplatiteľmi bolo dôležitou novinkou, že evanjelickí farári tvorili len približne tretinu slovenských predplatiteľov, kým ďalšie dve tretiny predstavovali študenti, poslucháči hornouhorských evanjelických lýceí a gymnázií, a táto skutočnosť – ako hneď uvidíme – mala veľký význam.¹⁰

V roku 1842 štúrovci totiž publikovali almanach *Nitra*. Hoci aj ten bol ešte vydaný v češtine, zaznamenal takmer trikrát viac predplatiteľov z Uhorska a omnoho menej z českých krajov. Ťažisko

8 Kollár, Ján: *Národné piesne a písně světské Slováků v Uhrách*. 2. Budín, 1835, s. 493 – 494.

9 Tamtiež, s. 494.

10 *Plody zboru učenců řeči českoslowanské Prešporského*. Prešporok, 1836.

slovenského národného hnutia sa presunulo zo stredoeurópskej, všeslovenskej intelektuálnej siete na územie Uhorska. Jadro predplatiteľov Nitry tvorili – podobne ako v prípade *Plodov* – rôzni príslušníci evanjelických cirkevných inštitúcií, ale v porovnaní s predchádzajúcim stavom sa ich počet takmer zdvojnásobil, pretože Nitru si predplatilo viac než dvakrát toľko farárov a kaplánov (72), trikrát toľko učiteľov (36) a jedenapolkrát viac študentov (113). Počet predstaviteľov evanjelických spoločenských kruhov v pomere k celkovému počtu predplatiteľov sa pritom významne znížil. Objavili sa totiž medzi nimi aj iné spoločenské skupiny: 16 lekárov, 12 advokátov, 20 univerzitných profesorov alebo iných učiteľov a riaditeľov vyšších vzdelávacích inštitúcií, 7 obchodníkov, 9 majstrov, 34 mešťanov, 3 notári, 3 úradníci a 13 zamestnancov rôznych panstiev. Dôležitou zmenou je aj to, že kým predtým si slovenské knihy predplatili sotva jedna či dve ženy, v prípade Nitry ich bolo už 63, čo znamená takmer pätnásťpercentný podiel.¹¹

Ale čo mohlo stáť v pozadí tohto nárastu? Keďže katolícke spoločenstvo v roku 1842 ešte nebolo Štúrovi a jeho prívržencom dostupné (na zozname predplatiteľov figurujú dovedna štyria katolíci), ako jediné vysvetlenie sa ponúka skutočnosť, že v uplynulých piatich rokoch sa zmenila spoločenská úloha a sieť kontaktov príslušníkov slovenského národného hnutia, pri najmenšom jeho najdôležitejšej skupiny – študentov. Veď vzhľadom na kariérne možnosti, ktoré mali na výber študenti evanjelických gymnázií a lýceí, si časť z nich našla uplatnenie ako učitelia na evanjelických školách, zatiaľ čo prevažná väčšina získala miesto kaplánov v cirkevnom zbore niektorej zo slovenských dedín alebo mestečiek. V roku 1837 teda najväčšiu skupinu tvorili študenti zväčša chudobnejšieho pôvodu, ktorí sa o päť rokov neskôr roztrúsili po Hornom Uhorsku a stali sa príslušníkmi miestnej elity.

Tým možno vysvetliť, že medzi predplatiteľmi mala výraznejšie zastúpenie táto elita (mešťania, úradníci, obchodníci atď.), ako aj ženy, ktoré sa mohli dostať do bližšieho kontaktu so

11 Nitra. *Dar dcerám a synům Slovenska, Moravy, Čech a Slezka obětovaný*. Ed. Jozef Milošlav Hurban. Prešporok, 1842, s. 297 – 309.

štúrovským hnutím vďaka cirkevnému zboru, čiže prostredníctvom nového mladého farára, kaplána, učiteľa alebo notára. Ako príklad môžeme uviesť samotného Jozefa Miloslava Hurbana, ktorý si ešte v roku 1837 predplatil *Plody* ako študent, a v roku 1842 už ako redaktor a ako brezovský evanjelický kaplán zozbieral v Brezovej osemnásť prenumerantov, medzi ktorými boli richtári, učители, majstri a štyri slečny.¹²

V roku 1837 teda ešte medzi Štúrom a jeho prešporskými žiakmi fungovala úzka sieť kontaktov, o päť rokov neskôr, po odchode z lýcea, sa síce tieto vzťahy uvoľnili, ale sieť sa rozšírila. Porovnanie oboch menoslovov teda mnoho napovie aj o vtedajšom prudkom rozmachu štúrovského projektu a o spoločenských zdrojoch a pozadí slovenského hnutia.

Ak tú istú sieť preskúmame o ďalších päť rokov (teda už v čase vydávania *Slovenských národných novín*), môžeme zaznamenať ďalšie dôležité zmeny. Je to jasné aj z menoslovu predplatiteľov slovníka evanjelického farára Štefana Jančoviča zo Sarvašu, ktorý vyšiel už v štúrovčine. Medzi predplatiteľmi tohto slovníka už totiž nájdeme aj veľký počet katolíckych kňazov, zároveň je však zreteľne vidno, že v tom čase sa v sieti predplatiteľov objavila aj šľachta s materinským jazykom slovenským.¹³

Otázka znovu znie: Čo sa mohlo stať? Ako sa tieto sociálne vrstvy, dovtedy nedostupné slovenskému národnému hnutiu, mohli stať predplatiteľmi knihy, vydanej predstaviteľmi slovenského národného hnutia? Asi najdôležitejším faktorom bolo to, že Štúr sa v roku 1842 uchádzal o povolenie na politické noviny, ktoré plánoval vydávať v biblickej češtine, použíwanej v evanjelickej cirkvi v Uhorsku. Počas procesu povoľovania však svoje rozhodnutie zmenil, najmä vďaka podporným petíciám od rímskokatolíckych kňazov a slovenských šľachticov (o tom viac pozri dole) a noviny

12 Pri analýze brezovských predplatiteľov Nitry pozri aj Valihora, Matúš: *Brezová. O minulosti Brezovej pod Bradlom pred rokom 1848*. Bratislava: Poello Partners, 2011, s. 132 – 133. Valihora, Matúš: *Hurban, hurbanisti a Brezová*. In: Peter Macho (eds.): *Jozef Miloslav Hurban. Osobnosť v spoločnosti a reflexii*. Bratislava: VEDA, 2017, s. 57.

13 Demmel, József: *Maďarizácia v štúrovčine? Slovenskojazyčné elity a prvý slovensko-maďarský slovník*. In: *Elity a kontraelity na Slovensku*. Eds. Peter Šoltés a Adam Hudek. Bratislava: SAV, 2019, s. 427 – 452.

v skutočnosti od začiatku vydával v spisovnom jazyku blízkom hovorovej slovenčine.

V súhrne možno konštatovať, že základmi vtedajšieho slovenského čitateľského publika boli siete luteránskej cirkevnej spoločnosti. Táto sieť však bola obmedzená, keďže mohla obsiahnuť len sto či dvesto slovenských intelektuálov. Keď sa však objavilo štúrovské hnutie, táto sieť sa vďaka bývalým štúrovským študentom rozšírila do celého slovenského jazykového priestoru a bolo do nej možné začleniť aj tie časti slovenských čitateľov, ktorí si takéto knihy predtým nekúpili a nečítali: mešťanov, úradníkov, remeselníkov a ženy. Možno ešte väčším krokom však bolo, že po rozchode s liturgickým jazykom českej bibličtiny sa do tejto siete mohla zapojiť aj katolícka inteligencia a slovenská šľachta.

Čitatelia periodika *Slovenskje národňje novini*

Úplný zoznam predplatiteľov Štúrových novín sa síce nezachoval, ale vieme, že priemerný počet predplatiteľov sa pravdepodobne pohyboval medzi štyrmi až piatimi stovkami. Ako sme videli, Štúr mal o nich už na začiatku presnú predstavu: vopred určil, s akým počtom predplatiteľov v jednotlivých stoliciach sa oplatí noviny vydávať. Zachoval sa ešte jeden exemplár už citovaného listu, ktorý Štúr rozoslal svojim priateľom. Zatiaľ čo Augustovi Škultétymu v Gemeri stačilo získať 40 podpisov od prenumerantov,¹⁴ Samo Bohdan Hroboň mal v Liptovskej stolici získať 110 predplatiteľov.¹⁵ Presné plánované číslo síce nepoznáme, ale vieme, že krátko po vydaní prvých čísiel chýbalo do pol tisíce len pätnásť predplatiteľov.¹⁶

Pozrime sa teda, čo sa môžeme dozvedieť o tejto takmer pol tisícke slovenských čitateľov? V Štúrovej pozostalosti sa zachoval súpis s osemdesiatjeden menami, ktorým posielali *Slovenské národné noviny* a ktorému sa oplatí venovať pozornosť. Je to totiž

14 List Ludovíta Štúra Augustovi Horislavovi Škultétymu z 25. júna 1845. *Listy Ludovíta Štúra*. 2. Ed. Jozef Ambruš. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1956, s. 83.

15 List Ludovíta Štúra Samovi Bohdanovi Hroboňovi z 25. júna 1845. Tamtiež, s. 82.

16 List Ludovíta Štúra Samovi Bohdanovi Hroboňovi zo 6. septembra 1845. Tamtiež, s. 94.

reputačný, prestížny zoznam, nenájdeme v ňom mená obyčajných čitateľov-predplatiteľov, ale zrejme mená tých, ktorí dostávali výtlačky novín bezplatne ako čestný alebo autorský výtlačok. V zozname sú totiž osobnosti, ktoré boli z nejakého aspektu pre noviny dôležité: sú v ňom stáli autori novín, veľká časť dopisovateľov – externých spolupracovníkov (napríklad Ján Kalinčiak, Michal Miloslav Hodža, August Horislav Škultéty, Eugen Gerometta, Štefan Závodník atď.), vážení politici habsburskej ríše (Leopold Thun, Baltazar Šimunič), viacerí chorvátski baróni (napr. Franjo Kulmer a Orsat Pocić), redaktori politických novín (Ljudevit Gaj z *Agramer Politische Zeitungu*, Pavle Popović z belehradského *Der Serbischen Zeitung* a Eduard Glatz, redaktor *Pester Zeitungu*). V zozname sú ďalej slovenskí študenti, ktorí študovali vo Viedni, Brne, Prahe a Berlíne, ako aj profesori európskych a ruských univerzít (pražskej, brnianskej, olomouckej, berlínskej, lipskej a charkovskej univerzity).¹⁷

Ak chceme nájsť čitateľov, ktorí sa na tomto slávnom, prestížnom zozname nenachádzajú, musíme prehladať siete luteránskej cirkevnej spoločnosti, pretože si môžeme byť istí, že väčšinu predplatiteľov stále tvorili evanjelickí kňazi, kapláni, učitelia, študenti a ich známi.

Isté však je aj to, že túto sieť dopĺňala masa luteránskych, po slovensky hovoriacich šľachticov. Keď sa Štúr pokúsil získať potrebné povolenia na založenie novín, v rokoch 1842 a 1843 dostal dve petície z Turčianskej stolice s celkovo 800 menami, v ktorých slovenskojazyčná šľachta podporovala vznik novín.¹⁸ Noviny si síce neskôr pravdepodobne predplatil len zlomok signatárov, vieme však, že časť slovenskej šľachty bola aktívnou súčasťou publika novín. Objavilo sa napríklad množstvo správ a diskusných článkov zo spomínanej Turčianskej stolice, ktoré písali predstavitelia miestnej politickej elity, miestnej šľachty. Inými slovami, šľachtici z Turca tu riešili svoje vnútropolitické debaty, čo svedčí o tom, že Štúrove noviny (na rozdiel napr. od

17 Adresy predplatiteľov Slovenských národných novín. LA SNK. Sign. 26 C 6.

18 Vvůjállová, Mária: *Slovenskje národňje novini. Boje o ich povolenie*. Štúdia a dokumenty. Martin: Osveta, 1972.

Košutových *Pesti Hírlap* či iných maďarských novín) považovali za verejné fórum číslo jeden a za najdôležitejší záchytný (štartovací) bod.¹⁹

Ako sme mohli vidieť aj v prípade Jančovičovho slovníka, *Slovenskje národňje novini* na rozdiel od minulosti nepropagovali len v evanjelických (cirkevných a svetských) spoločenských sieťach. V roku 1842 dostal Štúr petíciu na podporu novín nielen od šľachticov z Turca, ale aj od nitrianskych katolíckych kňazov. Signatári tohto latinského listu (medzi nimi devätnásti seminaristi, piati učitelia zo seminára, štyria kanonici a dulmanský titulárny biskup) uviedli, že „*Milovníci slovanskej literatúry svojimi podpismi podporujú vznik novín, ktoré budú vychádzať v slovanskom jazyku v Bratislave.*“²⁰ Aj z roku 1845 máme údaje aj o tom, že prenumerantov aktívne získavali aj mladí katolíci, slovenskí poslucháči peštianskej teológie. Zachovala sa patetická výzva, operujúca najmä symbolom Tatier, ktorá nabádala na predplatenie slovenských novín.²¹

Zrod slovenskej verejnosti – príklad Zvolenskej stolice

Stojí za to uvažovať o tom, ako zasiahlo vydávanie prvých slovenských politických novín slovenskú spoločenskú verejnosť? Ako príklad uvádzam históriu verejného života vo Zvolenskej župe po roku 1845.

V takmer čisto slovenskej Zvolenskej stolici²² v tom čase, teda začiatkom 40. rokov 19. storočia, bolo aj maďarské, aj slovenské národné hnutie mimoriadne silné. Liberálna reformná šľachta na čele s Antonom Radvánszkym viedla stolicu bez politického

19 Pozri napríklad J. K. [Juraj Koššuth]: Z Turca, dňa 13. sept. *Slovenskje národňje novini*, č. 17, 26. september 1845, s. 66; A. n.: Z Turca. *Slovenskje národňje novini*, č. 25 – 26, 24. a 28. október 1845, s. 98, 102 – 103; J. K. [Juraj Koššuth]: Z Turca. *Slovenskje národňje novini*, č. 80, 5. máj 1846, s. 318 – 319; Isti Ludomil: Z Turca. *Slovenskje národňje novini*, č. 96, 30. jún 1846, s. 384 – 385; Isti Pravdomil: Z Turca. *Slovenskje národňje novini*, č. 114, 1. september 1846, s. 456.

20 Vyvíjalová, Mária: *Slovenskje národňje novini*, s. 160 – 162.

21 Pozvanje na predplatenje národních novin slovenskích, a Orla Tatranského. Ján Gerometta. LA SNK. C 603.

22 Do roku 1849 boli administratívnymi jednotkami v Uhorsku stolice alebo šľachtické stolice, jednotky šľachtickej samosprávy. Po tomto roku sa administratívnymi jednotkami stali župy ako jednotky štátnej správy.

rivala, no žilo tu vtedy veľa aktívnych a angažovaných slovenských vzdelancov, ako Ján Chalupka, Karol Kuzmány, Samuel Hoič, Tomáš Červen, Jozef Kozáček či Ján Čipka. Medzi týmito dvoma skupinami navonok neexistoval žiadny konflikt, pretože viacerí z nich úzko spolupracovali až do roku 1845. To neznamená, že nedošlo k žiadnym konfliktom záujmov v pozadí, ale tieto konflikty ešte neboli viditeľné.

Situácia sa začala pomaly meniť po roku 1845 a istým faktorom mohlo byť to, že pod vplyvom *Slovenských národných novín* sa výrazne rozšírila zvolenská slovenská sieť a zvolenská slovenská verejnosť. V tých rokoch totiž zo zvolenských miest a obcí prispievalo do novín vyše dvadsať osôb a za menej než tri roky vyšlo spolu vyše šesťdesiat článkov, čo je nemalé číslo. Pre zvolenskú spoločenskú verejnosť boli navyše Štúrove noviny dôležitejším fórom ako maďarské noviny, veď napríklad v denníku *Pesti Hírlap* po roku 1845 už nevychádzali správy zo stolice ako predtým. V maďarskom denníku – s výnimkou „povinných“ správ o štvrtročných stoličných zasadnutiach – sotva vychádzali správy o Zvolenskej stolici.

Keď si pozrieme aj obsah zvolenských článkov v *Slovenských národných novinách*, jednoznačne vysvitne, že primárnym fórom zvolenskej spoločenskej verejnosti sa nestala maďarská, ale slovenská spoločensko-politická tlač. Slovenské noviny totiž informovali o významnejších spoločenských udalostiach počnúc stoličnými zasadnutiami cez zakladanie spolkov až po tanečné zábavy a divadelné predstavenia, venovali sa školským, sociálnym a ekonomickým otázkam. Tieto noviny sa stali primárnym fórom pre miestne spoločensko-verejné polemiky, zástupcovia rôznych stoličných záujmových skupín v nich diskutovali o otázkach správy miest, o boji proti alkoholizmu a mnohých iných témach.

Aj v širších kruhoch mohlo mať neuveriteľnú mobilizačnú silu to, že Zvolenčania mohli čítať nie po maďarsky, česky či nemecky, ale konečne v jazyku blízkom ich materčine. *Slovenské národné noviny* tak spôsobili v kultúrnom, duchovnom a verejnom živote stolice explóziu. V mestách vznikali slovenské čitateľské krúžky, charitatívne spolky, kasína či divadelné predstavenia,

o čo sa značne zaslúžil fakt, že konečne existoval tlačový orgán v ich vlastnom jazyku. Vďaka aktivitám katolíckeho kaplána Júliusa Plošica vznikol v Banskej Bystrici slovenský čitateľský krúžok (Čitateľský spolok Pohronský), ktorý, prirodzene, v prvom rade rozširoval *Slovenské národné noviny*, ale aj iné slovenské tlačoviny. Krúžok mal okolo päťdesiat členov z radov katolíckej inteligencie, stretávali sa v ňom najmä kňazi a učители.²³

Existovala však aj symbolická záležitosť, vďaka ktorej je tento proces rukolapný: zvolenie Ľudovíta Štúra na jeseň 1847 za poslanca snemu. Štúr bez akýchkoľvek väzieb na stolicu síce nemal miesto medzi vyslancami stolice, ktorej politicky dominoval Anton Radvánszky, no mestská rada Zvolena ho bez problémov zvolila za vyslanca mesta.

Pravda, v sneme v tom prípade išlo o nižšiu reprezentáciu.²⁴ Napriek tomu jeho voľbou mesto Zvolen predsa len poslalo do snemu (videné maďarskými očami) najznámejšieho „panslavistického agitátora“ v krajine. Zrejme by k tomu nedošlo, keby Štúr nebol zároveň aj jedným z aktérov miestnej spoločenskej verejnosti a redaktorom najvplyvnejšieho spoločensko-politického fóra v stolici.

Politické noviny, ktoré väčšinou reagujú na aktuálne dianie, síce vo väčšine prípadov rýchlo zastarávajú, devalvujú, znehodnocujú sa, *Slovenské národné noviny*, ktoré Ľudovít Štúr založil po dlhoročnom boji, však boli oveľa viac než len noviny, ktoré uverejňujú každodenné správy. Štúr ich vydávaním prispel k šíreniu slovenskej národnej myšlienky, posilneniu slovenského národného hnutia a položil dôležité základy formovania moderného slovenského národa. Výrazne k tomu prispel aj fakt, že Štúr počas

23 Plošic, Július: Čitateľský spolok Pohronský. In: *Orol Tatranský*, 13. január 1846, č. 18.

24 V stavovskom sneme mali pred rokom 1848 hlasovacie právo len vyslanci stolíc. Mestskí vyslanci, hoci mali právo vystúpiť, mali len jeden hlas a v čase Štúrovho zvolenia ich bolo celkovo 72. Szijártó, M. István: *A Diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708 – 1792*. Keszthely: Balaton Akadémia Kiadó, 2010; Kecskeméti, Károly: *Magyar liberalizmus 1790 – 1848*. Budapest: Argumentum – Bibó István Szélemi Műhely, 2008.

procesu povoľovania v rokoch 1842 až 1845 zmenil jazyk plánovaných novín. Noviny, pôvodne plánované v biblickej češtine, najmä vďaka podporným petíciám rímskokatolíckych kňazov a slovenských šľachticov vydával v spisovnom jazyku blízkom hovorovej slovenčine. Tým získali obrovskú spoločenskú podporu, pretože už oslovovali aj slovenskú katolícku inteligenciu, dokonca aj regionálnu slovenskojazyčnú elitu, napríklad mešťanov či šľachtu so slovenskou materčinou. Vydávanie *Slovenských národných novín* teda vytvorilo modernú slovenskú politickú verejnosť.²⁵

József Demmel

Autor je vedeckým pracovníkom Historického ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave a Nemzeti közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont, Közép-Európa Kutatóintézet v Budapešti.

²⁵ Demmel, József: *Ludovít Štúr. Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2015, s. 165 – 185.

Význam Slovenských národných novín pre formovanie štúrovskej spisovnej slovenčiny

Habsburská monarchia bola od svojho počiatku mnohonárodným, a teda viacjazyčným štátnym útvarom. V prvej polovici 19. storočia sa to prejavovalo o to viac, že išlo o obdobie, keď v značnej časti Európy silneli procesy národného uvedomenia, s ktorými boli spojené emancipačné snahy viacerých národných spoločenstiev. Prirodzenou súčasťou takýchto tendencií boli tiež snahy menších národov dosiahnuť vo vzťahu k tradične dominujúcim etnikám v štáte náležitú mieru nielen spoločenskej, ale aj jazykovej rovnoprávnosti. Takéto snahy a ambície sa v tom čase začali objavovať aj u vzdelaneckej časti slovenského národného spoločenstva reprezentovanej štúrovskou generáciou. Možno povedať, že do istej miery nadväzovali na podobné spoločenské pohyby charakterizujúce prvú etapu slovenského národného obrodzenia z konca 18. storočia, ktorej výsledkom bola bernolákovská kodifikácia spisovnej slovenčiny.

Štúrovská spisovná slovenčina sa formovala za pohnutých okolností v pomerne zložitej spoločenskej, ale aj jazykovej situácii 40. rokov 19. storočia. Pokiaľ ide o jazykové pomery v Uhorsku, tu treba poznamenať, že v bežnom spoločenskom živote Slováci popri miestnej, zväčša nárečovej, príp. nadnárečovej podobe slovenčiny príležitostne používali aj jazyky etník, s ktorými boli v bezprostrednom kontakte. Relatívne zložitá situácia však bola vo sfére používania tzv. oficiálnych jazykov, t. j. jazykov inštitucionálnych, používaných v úradnom styku, resp. vo sfére literatúry, vzdelávania a pod. Sem patrila jednak nemčina, ktorú Jozef II. roku 1784 ustanovil ako úradný jazyk s platnosťou pre celú monarchiu, teda aj pre Uhorsko, čím si nepochybne získala väčší spoločenský rešpekt aj u nás, a jednak to bola maďarčina, politicky čoraz dôraznejšie a spoločensky širšie presadzovaná uhorskou vládou, priam programovo potláčajúcou jazykové ambície nemaďarských etník. Navyše, v Uhorsku v tom čase ešte stále plnila

niektoré vyššie funkcie tradičná latinčina, ktorá však už do značnej miery strácala svoje historické pozície, a to nielen v administratívnej oblasti. A napokon svoju kultúrnu funkciu plnili aj dva domáce jazykové útvary – bernolákovčina a čeština. Ich konkurenčné pôsobenie v oblasti používania domáceho spisovného jazyka bolo výsledkom toho, že slovenská spoločnosť bola konfesiónálne výrazne rozdelená na dve náboženské skupiny. A tak kým v okruhu katolíckych vzdelancov bola k dispozícii bernolákovská spisovná slovenčina, oproti tomu evanjelická časť slovenskej kultúrnej verejnosti sa naďalej úzkostlivo pridržiavala svojej archaickej, pôvodom vlastne tzv. biblickej češtiny, označujúc ju za „reč československú“.

Nejednotnosť vtedajšej slovenskej spoločnosti v otázkach domáceho spisovného jazyka sa koncom prvej polovice 19. storočia ukazovala ako zásadný problém pri snahách o kultúrne pozdvihnutie Slovákov na úroveň ostatných národov, a teda ako základná prekážka ich spoločenského zrovnoprávnenia. Nepriaznivou okolnosťou bola skutočnosť, že ani po vyše polstoročí od bernolákovskej kodifikácie, ktorá bola navyše komplexná (ortografia a všetky jazykové roviny vrátane slovníka) a podaná na vysokej vedeckej úrovni, bernolákovčina pri svojom spoločenskom uplatnení nevykazovala znaky integrujúceho celonárodného spisovného jazyka. Príčin tohto stavu bolo viac, no dve z nich možno pokladať za najdôležitejšie. Prvou bolo to, že používanie bernolákovčiny bolo konfesiónálne pomerne striktno ohraničené na katolícke spoločenstvo. Druhá príčina tkvela v tom, že sa v bežnom živote začal kvantitatívne meniť pomer medzi západnou a strednou slovenčinou, pričom sa výraznejšie presadzuje živá stredná slovenčina, ktorej význam začína územne i spoločensky narastať.

Reprezentanti myšlienky zavedenia nového spisovného jazyka do slovenského kultúrneho a spoločenského života koncom prvej polovice 19. storočia mali jasnú ambíciu predstaviť moderný spisovný jazyk zodpovedajúci jednak vzrastajúcim spoločenským potrebám doby a jednak vyšším národným potrebám Slovákov. Uvedená požiadavka by mohla byť v istom zmysle v protiklade so skutočnosťou, že stredná slovenčina, ktorá sa stala základom štúrovskeho spisovného jazyka, nemala ako kultúrny jazyk širšiu